

ZEKÂT VERİLİR Mİ? ALINIR MI?

Onların mallarından sadaka al ki, bununla kendilerini hem temizler hem arındırırsın.

Zekât: Sözlük anlamı 'Yüce Allah'ın bereketinden hâsıl olan, ortaya çıkan büyüme veya artış' şeklindedir.^[1] Hem dünyevî hem uhrevî hususlar için kullanılır. İnsanların Allah'ın hakkından, çıkarıp fakirlere verdikleri şeye de 'zekât' denilmiştir. Buradaki amaç hem bereket beklentisi hem nefsin tezkiyesidir. Tezkiye (temizlenme, paklanma); **Nefsini tezkiye eden felah bulmuştur** (Şems 91/9) ayetinde olduğu gibi kişinin kendisine, **Hayır! Allah tercihini doğru yapan kişiyi temize çıkarır.** (Nisâ 4/49) ayetinde olduğu gibi hem Allah'a hem kişinin kendisine, **...Onların mallarından sadaka al ki, bununla kendilerini hem temizler (tathir) hem arındırırsın (tezkiye)** (Tevbe 9/103) ayetinde olduğu gibi sadaka (zekât) için aracılık edene nispet edilmiştir. Dolayısıyla tezkiye amacıyla zekât veren fâil hem mefûldür. Nitekim İsfahanî, **Vellezinehum lizzekâti fa'ilun(ê)/Onlar ki zekât verirler** (Mu'minûn 23/4) ayetindeki 'lizzekâti' kelimesi için 'fa'ilune' sözcüğünün mefûlü olmadığını, 'Lam' harfinin de illet/sebep ve maksat için kullanıldığını' söylemiştir.^[2] Dolayısıyla zekât verenler, bu ibadeti hem Allah'ın kendilerini tezkiye etmesi hem de kendi nefislerini tezkiye etmeleri için eda etmiş olurlar.

Nitekim **Yahya'ya şefkat ve zekât (temizlik) verdik** (Meryem 19/13) denilen ayetten de anlaşılacağı üzere zekâtı (temizliği) bahşeden Rabbimizdir. Yani 'zekât' veren, aslında zekât (temizlik) almış olur.

Sadaka: İnsanın yakınlaşma amacıyla malından verdiği zekât gibidir. Ama sadaka sözcüğü daha çok isteğe bağlı olanla ilgili kullanılırken zekât ise vacip olanla ilgili kullanılır. Ama eğer vacip olan zekâtın sahibi, fiilinde sıdkı taharri edip sıdkın peşine düşerse, sıdkı ararsa, bu durumda vacip olan zekât da sadaka olarak adlandırılır.^[3]

Nitekim zekâtın verildiği sekiz sınıfın sayıldığı Tevbe 60 ayetindeki kelime 'sadaka'dır. Keza **onların malından sadaka/zekât olarak onları tezkiye et** diyen Tevbe 103 ayetindeki kelime de 'sadaka'dır. Ancak sadaka kelimesinin daha farklı boyutları da vardır. Mesela Mâide 45 ve Nisâ 92 ayetlerinde kısas hakkının, Bakara 280'de ise finansal alacak hakkının sadaka olarak bağışlanabileceği yani tasadduk edilebileceği bildirilir. Sadaka kelimesi, Nisa 4'te ise kadına verilen mehir anlamında kullanılır.

İnfak: Mal veya başka bir şeyle yapılan harcamaya denir. Bu harcama isteğe bağlı olabileceği gibi vacip (zorunlu) da olabilir.^[4]

Demek ki infakın zorunlu olanı ve zorunlu olamayana vardır. Nitekim pratikte de infakın zorunlu olanına 'zekât', zorunlu olmayanına ise 'sadaka' diyoruz. Ama bu kavramların Kur'ânî çerçevesinin (özellikle sadaka'nın) daha farklı olduğunu görüyoruz. Şöyle ki;

İnfak, Allah'ın verdiği tüm rızıklardan harcamak suretiyle yapılabilir.^[5] Kazanılan mallardan ve topraktan elde edilen tüm ürünlerden de yapılabilir (yapılmalıdır);

Müminler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve yerden sizin için çıkardığımız şeylerden hayra harcayın! Gözünüzü kapamadan almayacağınız kötü şeylerden vermeye kalkmayın! Bilin ki Allah zengindir ne yaparsa güzelini yapar. (Bakara 2/267)

Çardaklı ve çardaksız bahçeleri, ürünleri, çeşit çeşit hurmaları, sebzeleri, zeytinleri, narları yaratan O'dur. Her biri meyve verdiği zaman meyvesinden yiyin. Hasat günü de hakkını verin, ama israf etmeyin, çünkü Allah israf edenleri sevmez. (En'âm 6/141)

Kur'ân, infakın sadece zorunlu olanını (zekâtı) değil zorunlu olmayanını da teşvik eder. ve infakta ana-babanın, yakınların, yetimlerin, fakirlerin, yolcuların, dilenenlerin, köle ve esirlerin gözetilmesini ister. Şöyle ki;

(Kime) neyi harcayacaklarını soruyorlar. De ki: “Yapacağınız harcama; ana-baba, en yakınlar, yetimler, çaresizler ve yolda kalmışlar için olsun.” Hayır için yaptığınız her şeyi bilen Allah'tır. (Bakara 2/215)

İyilik, yüzünüzü doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. İyilik; Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitaplara ve nebîlere inanıp güvenen kişilerin yaptığıdır. Böyle bir kişiyi, sevmesine rağmen malını, kendine yakınlığı olanlara, yetimlere, çaresizlere, yolda kalanlara, isteyenlere ve boyunduruk altındakilere verir. Namazı tam kılar ve zekâtı verir. Bunlar anlaşma yaptıkları zaman da yükümlülüklerini yerine getirirler. Baskılara, zorluklara, bir de baskın anında olacaklara karşı dirençli olurlar. Özü sözü doğru olanlar bunlardır. Allah'tan çekinerek korunanlar da bunlardır. (Bakara 2/177)

Zekât oranını kim belirler?

Alan mı? Veren mi?

Kur'ân, birçok konuda net sayısal sınırlar veya net oranlar veriyor. Mesela boşanan kadının iddeti; adet görüyorsa 3 kur, adet görmüyorsa 3 aydır.^[6] Kocasını ölen kadının iddeti ise 4 ay 10 gündür.^[7] Doğan bebeğin emzirilme süresi 2 yıldır.^[8] Zina isnadının sübutu için gerekli olan şahit sayısı 4, zina edenlere tatbik edilecek celde sayısı 100, zina isnadında bulunan ama 4 şahit getiremeyen müfteriyeye tatbik edilecek celde sayısı ise 80'dir.^[9] Yemin

kefareti için doyurulacak fakir sayısı 10, bu yapılamazsa tutulacak oruç sayısı 3 gündür.^[10] Bazı hac mensuklerini eksik yapanların tutmaları gereken oruç sayısı hacda iken 3 gün, evlerine dönünce 7 gün olmak üzere toplam 10 gündür.^[11] Ziharını bozmak isteyen ama köle azat edemeyen kimsenin kefareti için doyuracağı fakir sayısı 60, bunu yapamayanların tutacağı oruç sayısı ise 2 aydır.^[12]

Bunlar Kur'ân'ın verdiği bazı sayısal sınırlardır. Ama Kur'ân bazı konularda da net oranlar verir. Mesela miras dağılımında; 2 katı, yarısı (1/2), 1/3, 1/4, 1/6 ve 1/8 şeklinde oranlar verir.^[13] Keza zina eden ama hür olmayan savaş esirlerine tatbik edilecek celde sayısı için hür kadınlara tatbik edilenin yarısı^[14] der.

Demek ki Rabbimiz, sayısal veya oransal sınır tayin ettiği konuları Kitabı ile bize bildirmiştir. Hatta net bir sınır tayin etmediği konularda bile bazı oranlar vermiştir. Mesela nikahın şartı olan mehrin miktarını tayin etmemiş (bunu, marufa uygun biçimde evlenenlere bırakmış), ama boşanmanın cinsel ilişki olmaksızın meydana gelmesi halinde –belirlenen bu mehrin- yarısının iade edilmesini emretmiştir.^[15]

Yani Kur'ân –bildirilmesi gereken- her türlü sayı ve oranı bildirmiştir. Ama zekât konusunda herhangi bir oran bildirmemiştir. Zekâtın kimlere verileceği,^[16] infak ederken nelere dikkat edileceği vs gibi konuları detaylı biçimde bildirmiş ama herhangi bir sabit oran bildirmemiştir. Demek ki Rabbimiz zekât konusunda sabit bir oran belirlemeyi –hikmetine binaen- murat etmemiştir. Ama elbette ki bu konuda ...**bollukta da darlıkta da infak edin (Âl-i İmrân 3/134), gizli veya aşikâr infak edin (İbrâhîm 14/31; Fâtır**

35/29), ...sevdiğiniz mallardan infak edin',^[17] '...gönlünüzden koparı infak edin',^[18] 'infak ederken ne çok hasis davranın, ne de saçıp savurun, bu ikisi arasında bir denge tutturun (İsrâ 17/26,27; Furkân 25/67) şeklin-de çok önemli ilkeler de vaaz etmiştir.

(Hayra) neyi harcayacaklarını da soruyorlar. De ki; ar-tanı! (Bakara 2/219)

Demek ki gönlümüzden koparı verecek ama ne çok hasis davranacak ne de saçıp savuracağız. Bu ikisi arasında bir denge tutturacağız. Ve sadece bollukta (zen-gin olunca) değil darlıkta da infak edeceğiz. Gizli veya aşikâr. Ama sevdiğimiz mallardan vereceğiz. O halde Kur'ân 'paranızın kırkta birini verin' demediği gibi 'ih-tiyaacınız dışındaki malınızın tümünü verin' de demiyor. Bu durumda Bakara 219 ayeti 'ihtiyaçtan fazlasını, arta kalan malınızın tamamını verin' demiş olamaz. Çünkü İsrâ 26,27 ve Furkân 67 ayetleri buna manidir.

Bu demek oluyor ki, zekât oranını zekâtı verecek kişi kendisi belirleyecektir. Ve Kur'ân bunu müminlerin hangi çerçevede yapacaklarını bildirmiştir. Ama Kur'ân, **Onla-rın mallarından sadaka (zekât) al** (Tevbe 9/103) ayeti ile Nebîmizin şahsında ulil emirlere de 'zekât alma' (topla-ma) görevi yüklemiştir. Ulil emir, zekâtı bu ayete dayana-rak toplamak zorundadır. Bunun için de asgari bir sınır tayin edecektir (etmelidir). Ama nihayetinde bu oran görünen ve kayıt altında bulunan mallar/paralar içindir. Bunları beyan edecek olan da müminlerin kendileridir. Yani ulil emir asgari bir zekât oranı tayin etse bile (ki etmelidir) zekât oranını müminler nihayetinde kendileri belirlemiş olurlar. Çünkü mal beyanında bulunacak olan kendileridir. O halde zekât (infak); müminleri vicdanına kalmış bir meseledir. Ama bu onlar için basit bir mesele değil Allah'a sadakat meselesidir.

Nitekim Nebîmiz de ulil emir olarak bazı oranlar belirle-miş ve bunları tatbik etmiştir. Bunları hadislerden görü-yoruz. Ne var ki bu oranların da şartlara göre değiştiğini görüyoruz. Nitekim Nebîmiz, atlardan ilk dönemlerde zekât almış ama sonraki dönemlerde almamıştır.^[20] Hz. Ömer ise kendi döneminde atlardan tekrar zekât alma-ya başlamıştır.^[21] Keza sığırların zekâtı meşhur olduğu üzere her zaman otuzda bir olarak değil bazen onda bir ve hatta bazen beşte bir olarak uygulanmıştır.^[22] Çün-kü sığırların ekonomik değeri zamana göre değişmekte, bazen artmakta bazen azalmaktadır. Aynı şey koyun ve develer için de geçerlidir. Bu nedenle Hz. Ali'den gelen

zekât talimatları ile Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'den ge-len zekât talimatları arasında da farklılıklar bulunur.^[23] Nitekim Hz. Ömer, ekonomik durumu iyi olan Tağlib ka-bilesinden -kırkta bir değil- kırkta iki zekât almıştır.^[24] Nebîmiz, Sebe halkından pamuğun zekâtı olarak her yıl 70 takım kumaş almış ve bu uygulama Hz. Ebu Bekir'in vefatına kadar devam etmiştir. Ancak daha sonra onlara da herkese uygulanan zekât nisabı tatbik edilmiştir.^[25]

Tüm bu farklılıklar Kur'ân'ın sabit bir zekât oranı be-lirlenmediğini ve bunun -Kur'ânî ilkeler çerçevesinde-yöneticiler tarafından belirlenebileceğini gösterir.^[26] Nitekim Yusuf el-Karadavi de bu kanaatte olup zekât oranlarının yöneticiler tarafından belirlendiğini, bu-nun böyle kabul edilmemesi halinde zekâtla ilgili sahih hadislerdeki çelişkilerin giderilemediğini, ama zekat nisabının yöneticiler tarafından belirlendiğini kabul et-memiz halinde tüm bu çelişkilerin ortadan kalktığını, çünkü şartlara göre yöneticilerin bu oranları değiştirebileceğini, bu nedenle de zekat nisaplarının zamanla değişmiş olabileceğini belirtmiştir.^[27]

Sadaka basit bir para verme eylemi değil, sadakat gösterme eyleminin bizatihi kendisidir ve bu farklı şekillerde yapılabilir

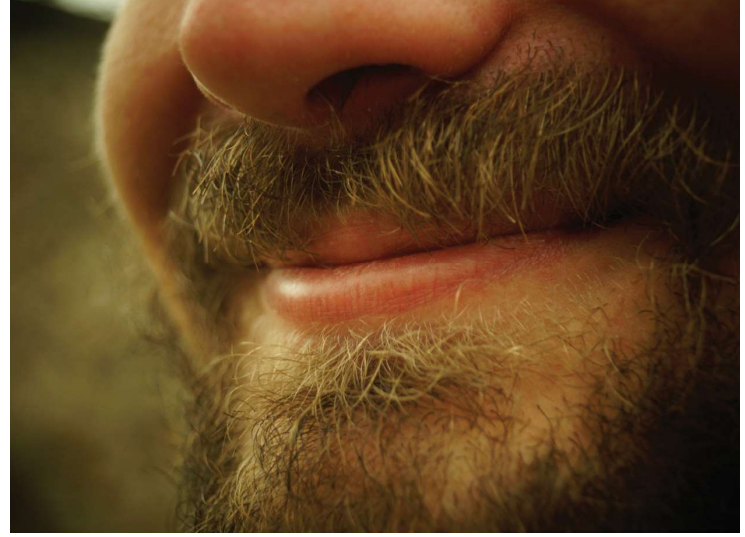
Ama biz burada zekât ile sadaka arasındaki bir başka ilişkiye değinmek istiyoruz. Şöyle ki;

Bakara 2/280 finansal alacak hakkının, Mâide 5/45 ise kısas hakkının tasadduk edilebileceğini bildiriyor. De-mek ki tasadduk sadece para ve maldan bağışlama ile değil haktan bağışlama ile de yapılabilir. O halde sadaka; -güncel dilde anladığımız gibi- basit bir para verme eyle-mi değil, sadakat gösterme eyleminin bizatihi kendisidir ve bu farklı şekillerde yapılabilir; Bazen para ve mal ile bazen can ile bazen de hizmet ve hak ikramı ile... yani bunun için (sadakat göstermek için) illa da zengin olma-ya gerek yoktur. Sadaka (zekât), işte bu nedenle herkese farz kılınmıştır.^[28] Çünkü herkesin tasadduk edebileceği bir şeyi mutlaka vardır ve herkes -dilerse- sadakatini is-pat edebilir. Parası, malı, mülkü, alacak hakkı... hiç bir

şeyi yoksa canı. Çünkü müminler, sadece mallarını değil gerektiğinde canlarını da Allah yolunda verebilirler. Vermelidirler.^[29] Nitekim sadaka (zekât) verilecek grupları bildiren Tevbe 60 ayetinde sayılan sekiz sınıftan biri 'fî sebîli(A)llâhi/Allah yolunda'dır. Zekât verilecek 8 sınıfın sayıldığı tek ayet olan Tevbe 60'da 'zekât' değil de 'sadaka' kelimesinin kullanılmış olması, dikkate değer bir durumdur. Bu bile zekâtın bir sadakat göstergesi (eylemi) olduğunu anlatmak için yeterlidir. Müminler, Allah'a olan sadakatlerini sadece mal ve para ile değil hizmet ile de gösterebilirler. Ve hatta bunun için gerektiğinde canlarını bile feda edebilirler. Zira Allah'a sadakatin sınıandığı (gösterildiği) en önemli yerlerden biri de Allah yolunda -mal ve can ile- yapılan cihaddır;

Mü'minler ancak, Allah'a ve Resulüne inanan, sonra şüpheye düşmeyen ve Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenlerdir. İşte sadık olanlar (sadakat gösterenler) onlardır. (Hucurât 49/15)

Müminler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice erler var. İşte onlardan kimi, sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir; kimi de (şehitliği) beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde (sözlerini) değiştirmemişlerdir. Çünkü Allah sadâkat gösterenleri sadâkatları sebebiyle mükâfatlandırarak, münafıklara -dilerse- azap edecek yahut da (tevbe ederlerse) tevbelerini kabul edecektir. Şüphesiz Allah, bağışlayandır, esirgeyendir. (Ahzap 33/23, 24)

Demek ki zekât (sadaka), mal ve zenginlik meselesi değil bir iman ve sadakat meselesidir. Nitekim bazıları bollukta veremezken bazıları darlıkta verirler. Malı olduğu halde zekât veremeyen (sadakat gösteremeyen) nice zenginler varken malı olmadığı halde sadakat gösteren (zekâta ulaşan) nice fakirler vardır.

Kısaca biz müminler, arınmak için infak eder ve böylece Allah'a olan sadakatimizi göstermiş oluruz. Veya sadakatimizin gereği olarak infak eder ve böylece arınırız (tezkiye). Yani zekât vererek aslında zekât (temizlik) almış oluruz.

Notlar

[1] Rağıp el-İsfahani, Müfredat, zekat [s.668]	[13] Nisâ 4/11, 12	[24] Fayda, Mustafa, Hz.Ömer ve ticaret malları vergisi veya öşür, http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/771/9811.pdf
[2] Rağıp, zekat, s.669	[14] Nisâ 4/25	[25] Canan, İbrahim, Kütüb-i Sitte, 2042 (Ebu Davud)
[3] Rağıp, sadaka, s.851	[15] Bakara 2/237	[26] Bu durumda, nakit varlıkların zekatı için uygulanan kırkta bir nisabı zekatin alt sınırı mı yoksa ilgili ayetler ışığında Nebi tarafından tatbik edilen ideal zekat oranı mıdır? Bu konu uzmanlar tarafından tartışılabilir.
[4] Rağıp, infak (s.1474)	[16] Tevbe 9/60	[27] Karadavi, Yusuf, Sünneti anlamada yöntem, s.354-358
[5] 2/3	[17] Bakara 2/177	[28] Tevbe 9/60
[6] Bakara 2/228; Talâk 65/4	[18] Bakara 2/219	[29] Tevbe 9/111
[7] Bakara 2/234	[19] Bakara 2/109; Nisâ 4/149.	
[8] Bakara 2/233	[20] Ebu Davud, Zekat 4 (1574)	
[9] Nûr 24/2, 4	[21] Abdurrezzak, Musannef, IV/35-36 [6887,6887];Beyhaki, Sünen IV/119-120	
[10] Mâide 5/89	[22] Karadavi, Sünneti anlamada yöntem, s.356-357	
[11] Bakara 2/196	[23] Karadavi, Sünneti anlamada yöntem, s.355	
[12] Mucâdele 58/3, 4		